Autor Tomasz Kowalik
piątek, 26 sierpnia 2011 13:56

Jezioro Wigry pod względem powierzchni (2187 ha, a maksymalna głębokość 73 m) zajmuje 10 miejsce w Polsce. Od ponad 100 lat jest bardzo atrakcyjnym celem wędrówek krajoznawczych i wycieczek przyrodniczych. Prowadzili je na początku XX w. założyciele Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego – Kazimierz Kulwieć, Aleksander Janowski, Karol Hoffman., przybliżając zwiedzającym rozmaitość, bogactwo przyrodnicze, krajobrazowe i kulturowe walory Suwalszczyzny. W Starym Folwarku w 1929 r. PTK zbudowało schronisko im. Kulwiecia (budynek zachował się do dziś, ale nie jest schroniskiem). W 1933 r. wyznakowano pierwszy szlak turystyczny z Suwałk do Starego Folwarku, gdzie w 1937 r. także PTK zbudowało istniejący do dziś Dom Turystyczny. W minionym stuleciu krainę wigierską sławił regionalista i krajoznawca Antoni Patla, autor zapomnianej pięknej przyrodniczej opowieści *Mgły nad Wigrami* .

Przed 90 laty, w Starym Folwarku nad Wigrami powstała pierwsza polska Stacja Hydrobiologiczna, którą stworzył i kierował do 1939 r. Alfred Lityński, wcześniej badacz jezior w Tatrach. Stacja była terenowym oddziałem warszawskiego Instytutu Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego, który utworzono już w 1918 r. jako jedną z pierwszych placówek badawczych pod odzyskaniu niepodległości. Na początku badania w Stacji prowadziło dwóch naukowców i mieli tylko dwa mikroskopy, w laboratorium kilka akwariów, a obok… całe Wigry. Jezioro, i jego otoczenie, badali – także w zimie - drobne zwierzęta i rośliny. Wiele gatunków znaleziono po raz pierwszy w Polsce, a także kilkanaście gatunków endemitów, występujących tylko w wodach Wigier.

Zanim na początku XX w. krajoznawcy odkryli i zachwycili się Suwalszczyzną a naukowcy zaczęli badanie przyrody Wigier, marzenia wielu pokoleń badaczy przyrody i amatorów niezwykłych przygód sięgały w głąb wielu – oceanów mórz, jezior. Trzeba przypomnieć jak Jules Verne stworzył kapitana Nemo w sławnej powieści *20 tysięcy mil podmorskiej żeglugi*, i w „Nautilusie” zanurzył się w głębiny oceanu. Jednak faktycznie dopiero w 1948 r. w podwodny świat wprowadził nas Auguste Piccard, twórca batyskafu – statku do badań podmorskich. Zanurzył się w nim w 1953 r. na głębokość 3150 m.

Wigierski PN utworzono 1 stycznia 1989 r. - jako po 13 latach od istniejącego poprzednio Wigierskiego Parku Krajobrazowego. Zajmuje ponad 15 tys. ha , w tym lasy prawie 9,5 tys. ha zaś wody ponad 2,9 tys. ha. Krajobraz Pojezierza Wschodniosuwalskiego ukształtował lodowiec, a „dowody jego pracy” znajdziemy w każdym miejscu jego obszaru. Lodowiec przed wielu laty pozostawił pofałdowany teren, przeplatające się lasy, morenowe wzniesienia, wody licznych jezior, torfowiska, a nade wszystko wielkie bogactwo unikatowych gatunków roślin (900 gatunków naczyniowych, wśród nich 50 gatunków chronionych) i zwierząt (łącznie 1770 gatunków ssaków, ptaków, płazów, ryb i bezkręgowców).

Od maja 2011 r. Wigierski Park Narodowy umożliwia zaglądanie (co prawda niezbyt głęboko), ale do wigierskich wód przybrzeżnych, przez część przeszklonego dna łodzi „Leptodora II”*. Takie „badania”, czyli w istocie wycieczki przyrodnicze i lekcje edukacji ekologicznej, proponuje w ciągu roku szkolnego 10-16 osobowym grupom młodzieży szkolnej. Podczas wakacji taka niezwykła w naszych parkach narodowych „turystyka przyrodnicza”, czyli poznawanie 10 wodnych tematycznych ścieżek edukacyjnych na jeziorze Wigry, jest możliwa dla wszystkich chętnych – od przedszkolaków po seniorów. Łódź ma prawie 7 m długości, i szerokość 2,35 m. W przyrodniczy rejs turystyczny może zabrać jednorazowo 8-10 osób, a podwodny świat jest widoczny przez 3 okna z pancernymi szybami w dnie o grubości 33 mm i średnicy 0,8 m. Obserwację życia podwodnego wspomaga 8 zamontowanych w dnie reflektorów.

Lekcje i wycieczki przyrodnicze na wodach wigierskich mają kilka tematów - „*Badamy wodę w jeziorze Wigry*”, „*Ryby – mieszkańcy Wigier*”, „*Wylęgarnia ryb*”, „*Roślinność wodna*”, „*Mięczaki wigierskich wód*”, „*Bóbr i jego środowisko*”, „*Strefy życia w jeziorze*”. Specjaliści edukacji przyrodniczej z Muzeum Wigier i Wigierskiego PN opracowali scenariusze zajęć prowadzonych na pokładzie unikatowej łodzi i na brzegach, m.in. w zabytkowej (z 1927 r.) wylęgarni ryb we wsi Tartak, odnowionej w 1999 r. dzięki pomocy finansowej Fundacji EkoFundusz i Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Dziś turyści poszukujący wiedzy przyrodniczej mogą poznawać – od maja do września - osobliwości jeziora: przyrodę przybrzeżną, podglądać liczne gatunki żerujących ryb tylko za pomocą „Leptodory II”, a także środowisko i tryb życia bobrów. Ten chroniony ssak wodno-lądowy jest symbolem Wigierskiego PN.

Łódź „Leptodora II” - zgodnie z tradycją żeglarską polewając jej burtę szampanem. - ochrzciła Anna Majewska, dyrektor Departamentu Edukacji Ekologicznej w Narodowym Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Łódź edukacyjna pozwala na unikatową w naszych parkach narodowych formę poznawania podwodnego świata roślin wodnych, bezkręgowców i ryb. Jest niezatapialna nawet po całkowitym zalaniu wodą., powstała w stoczni PPHB Wojsiat w Ełku, została zakupiona za 150 tys. zł ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w

Białymstoku oraz Wigierskiego PN.

Wypada wspomnieć, że kilka lat temu pierwsza łódź do edukacji ekologicznej „Bartek", ufundowana została przez NFOŚiGW w Bydgoszczy i była wodowana przez Marię Zajączkowską, ówczesnego prezesa Funduszu. Jak informuje hm Danuta Misiuna, kwatermistrz Harcerskiego Centrum Edukacji Ekologicznej w Harcerskim Ośrodku Wodnym w Funce, łódź służy edukacji ekologicznej na szlaku „Łukomie" na Jeziorze Charzykowskim. Natomiast Ogród Ekologiczny HCEE urządził nasz przyjaciel Zbigniew Przybylak. Ośrodek ma piękne stare tradycje - w 1936 r., podarował go młodzieży Ignacy Mościcki - prezydent RP, by Związek Harcerstwa Polskiego popularyzował żeglarstwo i turystykę wodną.

Odbudowane po wielu latach Muzeum Wigier otwarto 22 stycznia 2009 r. zaś Centrum Edukacyjne 1 marca 2009 r. Wiele wysiłku organizacyjnego dla odnowienia tradycji i wzbogacenia edukacyjnych funkcji w unowocześnionej Stacji Edukacyjnej włożyli przyrodnicy, pracownicy WPN oraz jego wieloletni dyrektor Zdzisław Szkiruć, oprócz odnowienia Muzeum Wigier był inicjatorem wielu form edukacji ekologicznej w tym parku (obecnie jest dyrektorem Białowieskiego PN). W muzeum jest stała wystawa ukazująca nadwigierski krajobraz, głębiny jezior, rzeki, torfowiska i ekosystemy lądowe Wigierskiego Parku Narodowego, działalność człowieka oraz historię i dokonania dawnej Stacji na Wigrach. Muzeum wewnątrz mieści salę laboratoryjną, przeznaczoną do zajęć edukacyjnych oraz projekcyjną - miejsce prezentacji filmów, pokazów przezroczy, seminariów i warsztatów. Po wielu latach starań dawna Stacja Hydrobiologiczna i nowy kompleks akwarium słodkowodnego nosi nazwę "*Stacja Edukacyjna Wigry - Muzeum Wigierskiego Parku Narodowego im. Alfreda Lityńskiego w Starym Folwarku* ".

Jak informuje Adam Januszewicz – specjalista ds. udostępniania Wigierskiego PN łódź „Leptodora II" do celów edukacyjnych jest własnością parku. Uczestnicy wycieczek – zarazem krajoznawczych i przyrodniczych - wsiadają do łodzi z pomostu cumowniczego przy Muzeum Wigier obowiązkowo w kamizelkach ratunkowych. Osobliwe imię łodzi przypomina jej „starszą siostrę", która służyła do badań w dawnej Stacji Hydrobiologicznej (obecnie Muzeum to obszerny obiekt odbudowany, znacznie unowocześniony i wyposażony w liczne sprzęty i aparaturę, ma nawet własną małą elektrownię wiatrową). Rejsy edukacyjne, czyli także wspomniane wcześniej trasy dla turystyki przyrodniczej, opracowali edukatorzy parku, aby przybliżyć rozmaite formy życia w wodzie, pod i nad wodą.

Wody jez. Wigry są nadal pełne tajemnic, ale także jego otoczenie godne jest poznania za pomocą oryginalnego programu edukacyjnego i na trasach wodnych ścieżek edukacyjnych. Wytyczono trasy dla turystyki przyrodniczej, które można poznawać w czasie 2-3 godzinnych 10

lekcji-wycieczek tematycznych (spotkanie z pokazami multimedialnymi w Muzeum Wigier, w zabytkowej wylęgarni ryb we wsi Tartak, w czasie rejsu statkiem z „oknami" w jego dnie) dla uczniów wszystkich rodzajów szkół i dla dorosłych. Podczas rejsu „Leptodorą II" uczestnicy wycieczek z hasłem „*Poznaj świat wigierskich wód*" prowadzą obserwacje, wykonują ćwiczenia, słuchają objaśnień przewodnika-edukatora, a dzięki pytaniom pomocniczym mają ułatwione i ukierunkowane obserwacje oraz do wypełnienia specjalny ilustrowany „dziennik wodno-krajoznawczo-turystycznej wyprawy przyrodniczej".

Jezioro Wigry jest jednym z 42 akwenów Wigierskiego PN i znajduje się w jego centralnej części. Starania przyrodników i krajoznawców o utworzenie parku narodowego trwały kilkadziesiąt lat. Jego początki sięgają 1976 r. kiedy powstały dwa pierwsze polskie parki krajobrazowe – Suwalski i Wigierski. Ten drugi ze względu na liczne walory przyrodnicze oraz unikatowe morenowe krajobrazy przekształcono w park narodowy w 1989 r. Wigierskie jeziora, wiele z nich (17 rozmaitej wielkości) położonych w głębi lasów w otoczeniu starodrzewu, nazywa się sucharami. Tak liczne jeziora śródleśne w granicach WPN to jedyne zbiorowisko takich akwenów w Polsce.

Większość ma bardzo rozwiniętą linię brzegową i charakteryzują się znacznymi różnicami głębokości oraz licznymi wyspami. Charakterystyczna jest żyzność tych jezior, jeziorek i małych rzek, strumieni, zbiorników okresowych, czyli dobre warunki do bogatego życia biologicznego, rozmaitości roślinności i świata drobnych zwierząt, m.in. kilku gatunków żeglarek, a wśród nich unikatowego skorupiaka - leptodora. Wigierskie jezioro zasila wielce malownicza i ceniona przez turystów – jest jednym z najbardziej atrakcyjnych szlaków wodnych w Polsce - rzeka Czarna Hańcza, która przepływa przez Wigry i po przecięciu granicy polsko-litewskiej wpada do Niemna. Wybitnie górski charakter ma Kamionka, której nazwa pochodzi od kamienistych przełomów i wielu fragmentów rwącego nurtu.

Każde wypłynięcie na szlak przyrodniczo-turystyczny poprzedzane jest omówieniem zasad zachowania uczestników na wodzie i obowiązkowe ubranie kamizelki ratunkowej. Tematem jednej z wycieczek-lekcji przyrodniczych możliwych przy pomocy „Leptodory II" jest „*Bóbr i jego środowisko*
", możliwe do poznania fragmenty życia herbowego zwierzęcia Wigierskiego PN i jego sąsiadów. Ze względu na jego skryty i zazwyczaj nocny tryb życia, wiele informacji uczestnikom wycieczek przekazują za pomocą prezentacji i eksponatów edukatorzy w czasie spotkania w Muzeum Wigier. Podczas rejsu łodzią możliwe jest przynajmniej obejrzenie z niewielkiej odległości charakterystycznej tamy. żeremi, magazynu żeru, a nawet jego składu.

„Karta Wigierska" uchwalona we wrześniu 1986 r. przez kilkudziesięciu naukowców i artystów

polskich oraz gości z 5 krajów zebranych nad Wigrami, w – jako zapisano w tym dokumencie – […] „*unikatowym miejscu Europy, w miejscu czystej i nieskażonej przyrody, w regionie, którego osobliwością jest ukształtowana przez wieki wielokulturowa tradycja, uświadamiają sobie, że los Ziemi to los człowieka […] Ziemia jest jednym wielkim organizmem. Zdrowie każdego jej fragmentu stanowi o zdrowiu całości* ".

Wodne ścieżki edukacyjne Wigierskiego PN „Poznaj świat wigierskich wód" są cenną i atrakcyjną formą popularyzacji wiedzy przyrodniczej zdobywanej za pomocą i na wodnych trasach wigierskiej – coraz bogatszej w ciągu minionego stulecia - turystyki przyrodniczej i współczesnej edukacji ekologicznej.

Tomasz Kowalik

* leptodora - to mały drapieżny skorupiak odkryty podczas pierwszych badań wód Wigier jako wielka osobliwość w jego świecie zwierzęcym.